

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 12
 Tilleggsspørsmål nr.
 Emne: Gamal engkultur.
 Oppskr. av: Kristian Horvik.
 (adresse): Gullstein.

Fylke: Nore og Romsdal.
 Herad: Tustna.
 Bygdelag: "
 Gard: Fouheim.
 G.nr. 22. Br.nr. 8.

- A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. *Eller eiga røynsle.*
 B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1) Ordet eng brukas her som samnamn paa jord
 dei avla høy paa. Men dei hadde sernamn paa
 dyrka jord, som hadde vaare bruka til aaker, og jord
 som bare var rydda for skog og kratt. Den første kalla
 dei ~~hukkeng~~ ~~den midtste~~ ~~atlegga~~ og ekrar. Den
 simpleare sort kalla dei skimming, enten ^{den} låg innmjords
 eller i ~~utmark~~ ~~framgangene~~. I slike tilfelle kallas dei ut-
 slaatter, ~~slaatter~~ ~~den kalla~~ dei markaslaatt og forst (høyet)
 markafar. Ikkeje sjelden bruka dei ordet marka-
 slaatt som namn ogsaa paa slaattakingen,
 ikkeje berre ~~paa~~ arbeidet med aa slaa av gras.
 2) Ordet eng brukas berre om innmarka (boen)
 paa himmen, ikkeje ~~om~~ ^{paa} utslaatter. Ekere var
 namnet paa aakerar som var utlagd til eng
 for flere aar sida. Atlegg eller atlegge var og er
 namnet paa ein aaker som nylig var utlagd
 til eng - for eit eller 2 aar sidan.
 Tjukking var og er namnet paa godt gjøsla
 jord den andre - skimminga var jord som
 sjelda eller aldri var gjødsla.
 Det ~~hukkeng~~ ^{bedste} høy kalla dei vaattahøy og
 tjukkeng som laag slik ^{hit} at den stadig var
 under paavertena av sig fraa fjøs eller
 gjødselsamlingar, var kalla fjøsvaatta eller det

Stallvaata, porkhusvaata o. l. - etter det huset som sigt kom ipaa. Fout paa første aars utleg brukas som vaataforut aat storf. Etkerford var hesthøy og det som var avla paa skrinning og utslaatter, var mest smalafor - til sau og gult

2) Rydning. Utslaater maatte rydjas ofte for skog og kratt. ^{om høvsten} Dei var oftast ogsaa rydda, og for skinn. Eine og kratt (vingar av rogn, asp viar s.o.v.) vart kasta i haugar, og naar dei var løyn

3) brändte dei dem ^{og avfald fra skoghogst} og skrödde askaa paa jorda til gjødning og til hindre mosvæksten. Mot mosvæksten bruka dei ogsaa hogge raskskog og brue den utover marka om hausten og naard den og mosen var passe tør, brändte dei paa og brändte baade det som var brüdd utover og mosen. For aa auke avlinga paa utslaattane lot dei grasit faa raabne med 4 eller 5 år. Ved sida av marka, slaattane hadde dei setre med setevollar. Disse var ofte flure (dte-a) maal og var irngjert. Dei vart gjødsla kvar haust naar buskapan var flytta fra setra. Paa setrene hadde dei ogsaa grishus for grise eller grisene maatte ogsaa paa fjellbitte, de fekk da rikelig med surmjölk og vart både store og fette ofte fulgte dei kuene i skog og mark, ellers hadde dei ei innhegning, porkhus aat dei. Hognet bestod av grinnar som kunde flyttast. Solis var grisen med aa gjødsla setevollen, likesom sauene som ogsaa laa i grinnar, men ^{var} kuene i fjös. Stuttov er ukjent her.

4) Nyr og vassjute eng i utslaattane (markeslaattane) var ikkje grüfta paa anna vis enn at flomvatnet vart bortleid ved aapne vitor. Anna gjødning enn her nemnd, brukas ikkje. Paa store markeslaattar hadde dei höybiier, der höyet vart lagra til vinterford kom. Paa smaa utslaatter sette dei höyet i stakke.

6) Eng var neppe gjødsla mid vintergjøtsel. Den strak
offest knapp nokk til paa de gamleaakrane.

7) Ja, spe emneliste nr. 13, gjødsesult, punkt 2.
Det som sig ifraa uthusa kella de fraivatn.
Det vart liid utover jorden ved smaa aspre grøfter
Lige eng som vart gjødsla paa denna maaten. ~~Ja, du brukte alltid~~
~~Åker ser skilt namn paa enga som vart gjødsla fraa~~
~~det var gjødselvatnet kom fra. Fjærematta stallevaata~~
~~desse var, såkk de ikke. Ja, du brukte alltid~~
aa legge aakrane paa haugar og i bakkar, for aa
faa gjødsl eit stykke eng nedfor aakeren, og der til
slapp du grøfherbidet som maatte til om aakeren
vart lagt paa flad mark. Grøfning hadde du liten
hug paa.

8) Hadde du ikke tid til aa gjødsla straks etter
slaatonna - om du da hadde gjødsl - saa tok de
engjødalinga före vanlig vaarom. Men som för
nord hadde du lita raad til aa gjødsla enga
om du gamle utpinte aakran skulde faa det,
de tungt for aa gi bra avling. Det var helst best -
eller saugjødsel du brukte til enga. Du spilde den
med ein spade direkte fraa vogn eller slade.

9) Nei, du vilde helst spare utslaatter for bite.
Det gras et som vokste op der etter slaakten vilde
du helst skulde faa raadne til gjødsl for neste
aars avling. Utslaattane laag oftast saa langt og
ansides til, at de var ogsaa av den grund lite
utsatt for haust og vaarbite. - Ierlig var du imot
vaarbite, da den vilde gjera mink i somraavl.

10) Ja, ettersom jordbruket gikk meire over til sad-
skifte saa høyarvingane vart store paa huime-
bruket og der til arbeidslönene bli større, vart ut-
slaakene lagt for fofat her ute. Anderluis er det
nokk i du indre bygdene.

11) Den gjødsla som dyren faa etter sig paa bitet
vart ikke rikt, og derfor fantes heller ikke nok
redskap til det.

12) I gamle dager laag ^{storta} det meste ute i marka ofte hadde dei visse kvileplassar. Den tid da dei brukte aa mjölke 3 ganger daglig, var det visse plasser at dyra måtte til mjölkinga. Disse plassane synes endda i mange skogar. De kallas mjölkeplassa, men var ikkje innhegna. Var ikkje dyra fraa plass naar mjölkarer kom, saa kom de snart naar det vart kalla fraa den, dei svare fraa kallinga sordy byllkua. Fjøs hadde dei ved innmarka eller böen som dei kalla den. Saa sebra hadde dei fjøs baade til kuer og sauer og geiter, ^{og gruer} og der var alle dyra inne om natta. Men før dei fór til seters og etter dei kom heim, laag ^{kuene} dyrene ute paa mjölkeplassene naar det var godt var og ellrs i sommerfjøs med högerdet, saüene og guttene laa ^{aa} ute.

13) Innhegninger som her er nemnt var utkjent her. Alt som her er nemnt, er forholda slikt ^{som dei var} naar dei ikkje var byörn eller varg i bygda, men naar slike kom, maath alle dyra i hus, kvar natt og natt ^{og hund} vordt og böer laag fraa fjøstener, indel kuene varsla udya med bröl og heljing ^{og} inntil det smalt i fraa fjøsgluggen og udya vart skremt bort. Grinna var brukta her ogsaa - brukas vist ennosomme stader, men dei brukas for aa gjödsle skinnenga fraa böen, ikkje i utmark, og bare om hausten etter at buskaperen gaar fri fraa bäene. Grindene var ei. 3 m lange og ca 1 m höge. 5 a 6 slike sattes i en kreds. Grindstolpene var spids fraa nare enden og fraa övre enden forsynd med ei bykke (korve) som hengtes over den ketsvarende grindstolpe fraa den motstaaende grinta. Disse grindene vart flytta anden eller tredje dag eller sjeldnere etter antall sauer. Arbeidet med dette kalla dei grindgjödslinga. Til aa smiltre og böe

brue goodsla brukte dei ei solit krevive med jern-
 kinder. ^{Flaat lid.} ~~Saa~~ grindgjödinga er godt av bruk, er
 ikke godt aa sies for den som saa mange andre
 brutesgjenstander og bruktmaader, er godt bort
 sutesisiot, og sistnevnte er neppe helt ophört enna
 15) ~~Saa~~ ⁽¹⁶⁾ skerindenga avsidis eller langt fraa gardens
 hus, laga dei eit lite hus saa stort at en mann og
 en hund og ei böse kunde rummes i det. Huset
 var plassert fraa meier, saa det kunde flyttes
 med grindene. Kom det udyr paa visset, saa
 saluterte mannen for "gjestene". Noe anna skremmel
 vet eg ikke var bruka. Iorn vaktmannskap
 brukas alltid folke som ikke var "märkred" og
 som hadde lyst til aa helse paa sjölbodne gjetar.
 Men no er det lange siden her ^{har} vore björn. Den
 siste var en flyktning som vart jaga fraa
 makklosjet og vart feldt i nabobygda. Ulv har
 her ikke vaare her siden mitten av förra
 hundra aar.

17) Det var ikke hyring med buskaper naar dem
 gikk fit fraa jordet.

18) Ni saueffös utanfgolv og durtel flyttbart er
 ukjent her.

19) Ordet trö men utan d er eit kjendt ord her. Det
 brukas i samband eit anna ord eks. kalvtrö,
 grisetrö. Kalvtröa kann vara nok saa stor, både
 20 og 30 maad (d. a). Grisetröa var ei mindre inn-
 hegning, ca 2. maad. Grisetrö er neppe i bruk her
 lenger. Men trö var her alltid eit inngjerdet
 jordstykke. Det brütes og brukas framleis om
 eit inngjerdet jordstykke omkring saterhüsa:—
 stüer, mjölkuber og fjöss med höylöaa, og grithüs.

20) Ja, ^{hvar} ~~hvar~~ sater, stor eller lite, hadde sater i gamle
 dagar, men saa gikk det atende med saterbruket

Udyra vart borte og lønningane vart saa store
at saterbruket ikkje lörte seg lenger. Lauene vart
jaga til fjells og fikk passe seg sjölv heile sumaren.
Storfaet vart vent til aa koma til sumarfjöst
utan at folk henta dei. Dette färte til at huse
som laag avsides og langt fraa gardane vart
lite mykta, saa no har dei mange stader like
oppt saterbruket, ofte flere gardar samen.

Ja, stölen eller saterwoollen ~~saa~~ det inngjerdet
og ryddet for skog og krat og stein og vart
gjödsla om hausten med den i sumarens löp
faldende gjödset ved saterfjöst. Dei gjödsla
om hausten for ellers for byrden stykt aat
med saterwoollene.

2d). Slummarka vart gjödsla med tang og tare
oske, fiskerfall, og sild ^{og} naar sildfisket sloz til.
Men det var like gagn i aa brue dette paa
marka, for fugl og udyr (rov og kattar og fugl spilt
i en fart stute det. Derfor maatte dei, naar det
galt store mengder legge det ned i jordhauger,
(kompost). Tang og oske fædde dei paa vollen.
Saa emneliske nr. 13, punket 2d.

3309

Til nr. 5 - om vandrering:

Maaten aa beere vann paa stang er helt
ukjent her. Gamle folk vil ikke see at noe
slikt har vore brukt. Det for om skrivehan
vord brukt her fra eldgammel tid.

Til nr. 19.

Til nr. 19.

Vi her finns ikke noget tegn om at fiskebein
eller fiskehoved har vore brukt til bændel. Vi
mot har der use i fiskevora vore brukt fiske
tang som bændel.

Christian Hovik.

Tillegg til
emnenr. 12